

Uredništvo i uprava
ZAGREB, MASARYKOVA 28a
Telefon 67-80
Uredništvo in uprava
za Slovenije in slovenski del
Julijske Krajine
LJUBLJANA, Erjavčeva 4a

ISTRA

Duhovna veza izmedju pojedinih dijelova naroda je najjača veza. Naš list je duhovna veza izmedju nas u emigraciji i naših u Julijskoj Krajini. Sačuvajmo i proširimo ovaj naš list da sačuvamo i proširimo tu vezu. Najmanje što možemo učiniti je to, da uredno plaćamo svoju pretplatu.

GLASILO SAVEZA

JUGOSLOVENSKIH

EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

MUSSOLINI V JULIJSKI KRAJINI

Članek »Slovenca«

»Slovenec« od 18 t. m. piše:

Danes se pripelje na bojni ladji v Trst vladni načelnik Italije g. Mussolini. Odkar drži v rokah krmilo svoje domovine, prihaja prvič uradno v Julijsko Krajino, kjer mu pripravljajo veličasten sprejem. V teh tesnobnih dneh, ko se zbirajo nad Evropo viharji oblaki, gleda ves svet z zanimanjem na pot g. Mussolinija na vzhodno mejo Italije in napeto pričakuje njegove izjave.

Dežela, skozi katero bo g. Mussolinija držala pot, je domovje dveh narodov, ki že več kot tisoč let živita zakoreninjena v tej zemlji, z ramo ob ramenu. V velikanskih množicah, ki bodo pozdravile prihod vladnega načelnika Italije, bodo stali tudi tisoči Slovencev in Hrvatov, da izrazijo čustva lojalnosti državi, kateri že dvajset let pripadajo. Slovensko-hrvatska manjšina pričakuje prihod vladnega načelnika, ki v svoji železni roki dejansko združuje vso državno oblast, z upravičenim upanjem, da bo ta daljnovidni državnik, ki je lani skupaj z vladnim načelnikom Jugoslavije pomiril dolgotrajni vihar na Jadranu in ustvaril spravo ter prijateljsko sodelovanje med sosednjima državama, zdaj z velikopotezno gesto zaključil temno dobo njenega življenja in dal manjšini možnost bolj svobodnega kulturnega razmaha. To upanje zajema manjšina tudi iz jasnih zagotovil, ki jih je v njen prid podal zunanji ministar grof Ciano ob podpisu beograjskega sporazuma v marcu 1937, ko je v imenu fašistovske vlade prvič uradno priznal obstoj slovenske manjšine v Italiji in zagotovil, da ji bo rimska vlada dala neko mero pravic.

Ko izražamo željo, da se bodo upanja slovenske manjšine v Julijski Krajini zdaj začela izpolnjevati, se zavedamo, da želita tako Italija kot Jugoslavija doprinese, da se prijateljski odnosi med njima poglobijo in okrepijo, kar je spričo važnih gospodarskih in političnih koristi, ki ju vežejo, koristno za obe državi in za Balkan ter za Podonavje. Nič pa bi ne moglo prijateljstva bolj okrepiti, nič ga bolj trdno zasidirati v srce in zavest našega naroda, kod modra in širokogrudna ureditev manjšinskega vprašanja v Julijski Krajini. Iskreno želimo in pričakujemo, da bo slovenska manjšina dobila elementarne možnosti za svoje kulturno življenje, da postane prav ona nov, trden most med narodi obeh sosednjih držav. Imamo razloge, da upamo, da bo prav slovenski obisk g. Mussolinija mogel ustvariti bolj ugodno ozračje, da se to notranje politično vprašanje Italije, ki pa je obenem srčno vprašanje vseh Jugoslovancev, obrne k zadovoljivi rešitvi. Čas za veliko delo zori, saj nam burno in grozeče vrenje po vsej Evropi prav te dni dokazuje, kako važno je manjšinsko vprašanje za mir in iskreno sožitje med narodi.

Potovanje g. Mussolinija v tem tednu silne napetosti je nov dokaz, da Italija želi mir na svojih mejah, mir v Evropi. Jugoslavija in Italija, ki sta po desetletju zelo hladne sosesčine, ki je včasih grozila sprevedeč se v odprt spor, znali po energiji in iskrenosti svojih državnikov ustvariti mir na Jadranu, sta podali vsemu svetu zgled graditeljske miroljubnosti. Gotovo tolažimo najgloblja čustva širokih množic slovenskega, hrvatskega in srbskega naroda, ko izražamo željo, da bi tudi zgodovinsko potovanje g. Mussolinija na našo mejo okrepilo temelje za miroljubno sodelovanje Jugoslavije in Italije.

ŠIRITE „ISTRU“

Mussolini za plebiscit

Pismo lordu Runcimanu. — Mussolinijev govor u Trstu — Chamberlainova teza o manjinama

Milanski »Popolo d' Italia« od 15. o. m. pod naslovom »Pismo Runcimanu« objavljuje ovaj Mussolinijev članak:

Kada ste prije nekoliko tjedana napustili London, da biste otputovali u Prag, svijet nije imao jasnu sliku o vašem zadatku, o vašoj kompetenciji ni o vašoj odgovornosti. Je li vaša misija bila službena ili nije bila službena? Sve to ostalo je uvijeno u nekoj vrsti londonske magle. Je li vaš zadatak bio samo zadatak posrednika ili je možda u jednom određenom vremenu bio to zadatak arbitra? Ma kako bilo, došli ste u Prag u pratnji čitavog štaba saradnika, a pogledi cijelog svijeta bili su upravljeni na vas. Svatko se morao diviti revnosti, s kojom ste se latili svoje teške zadaće. Tijekom posljednjih tjedana pročitali ste bezbroj memorandum i stotine pisama, primili ste mnoge i mnoge ljude, razgovarali ste sa vodjama svih narodnosti.

Jer nije potrebno riješiti samo njemački, već i mađarski, poljski i slovački problem. Onoliko problema, koliko ima narodnosti, s kojima je Beneševa republika u Versaillesu inflacionirana. Uvjeran sam, da ste u svom srcu već došli do zaključka: jer ne postoji nikakova češoslovačka nacija, to ne može postojati ni Češoslovačka država.

Vi, gospodine Runcimanu, niste slučajno zapali u jednu obitelj, u kojoj ne postoji minimum srdačnosti i razumijevanja kao među ljudima jedne i iste krvi. Ne! Temelini su elementi češoslovačke obitelji raznovrsne rase, koje ne mogu jedna drugu trpjeti. Nisu nadahnute centripetalnom već centrifugalnom snagom. Samo ih sila drži zajedno. Čim bi ovo prisiljavanje prestalo, bilo bi neminovno i nezaustavljivo razlučivanje i raspadanje Češoslovačke.

U Versaillesu je trebalo osnovati novu Češku, historijsko ime s homogenim češkim stanovništvom. Ali umjesto toga pronađena je Češoslovačka, pojam zajednice, koja nije nikada postojala.

Tim je osnovana umjetna država, koja je od rođenja dobila svoje glavne elemente slabosti i svoje životne nesposobnosti. Vjerujem, gospodine Runcimane, da ste našli bukvalno na tu pojavu, kao što sam je ja predstavio. Možda ste se upitali, što vi imate još tu da činite? Zaista je bilo riječi o mogućnosti vašega povratka u London. Ne! Poslije Hitlerova govora postalo je za vas, gospodine Runcimane, lijepo vrijeme. Mogli ste raditi i nešto postići, što bi našlo miesta u povijesti.

Sada nije više vrijeme sporazuma. Karlovy Vary već su odavno zastarjele. Beneš je izgubio utrku. Vi, gospodine Runcimane, morate naprosto predložiti Benešu plebiscit. Ne samo za sudetske Nijemce, nego za sve narodnosti, koje budu to zahtijevale.

Beneš će odbiti plebiscit. Onda ćete ga uvjeriti, da će se Engleska sedam puta predomisli, prije nego što zadje u rat, da bi spasila jednu fiktivnu državu. Ali cijela igra nije vrijedna uloga, premda su masonske veličine uplele sve svoje konce.

Da se Hitler usudio anektirati tri i pol milijuna Češoslovaka, onda bi Evropa imala razloga da se uzbuđuje i da udari u viklu. Ali Hitler nije nikada pomišljao na to. Ja, koji vam ovo pismo pišem, imam pravo reći vam u povjerenju: ako biste došli na pomisao da Hitleru ponudite tri i pol milijuna Čeha, da bi Hitler učtivo, ali jasno odbio taj prijedlog. Führera interesira tri i pol milijuna Nijemaca i on se brine isključivo za njih. Nitko mu ne može poreći to pravo. Nitko se ne može usprotiviti sili takve jedne obveze, najmanje mi Talijani, koji smo na tome terenu doživjeli precdence.

Imajte malo hrabrosti, gospodine Runcimane, i predložiti plebiscit ili bolje rečeno plebiscite. Veličanstvena i delikatna je to zadaća.

Postoje čitavi krajevi, gdje će plebiscit imati naprosto rezultat oriklučenje bratskom narodu. Ali postoje također krajevi, gdje su razne rase u velikoj mjeri pomiješane, pa nije moguć običan razlaz. Tu bi mogao biti primijenjen sistem takozvane »ravnopravne kantonizacije« ili nešto slično tome. Uostalom to bi u cijelosti odgovaralo demokratskim tradicijama.

Kada budu ustanovljeni krajevi, u kojima se ima sprovesti plebiscit, onda će doći vrijeme, kada će se urediti uvjeti i kontrola. Ova bi kontrola mogla biti i međunarodna, jer se takva kontrola pokazala

dobrom prilikom plebiscita u saarskoj oblasti. G. Runcimane, imam dojam, da će vas ovo pismo interesirati. Kada ovaj incident bude likvidiran, time će biti izvršeno naknadno definiranje evropske mape. Bit će ugašeno žarište nerada i nemira. Miroljubivim putem i na razumnu veličinu stegnuti Prag biti će jači i sigurniji i mnogo će bolje napredovati, jer više ne će biti opterećen balastom neprijateljskih narodnosti.

Za Italiju je gotovo nemoguće da bude u prijatelstvu sa Češoslovačkom ali to bi bilo vrlo moguće s jednom budućom Češkom. Jedna nova političko-teritorijalna situacija bi dakle stvorila novu ravnotežu i nove mogućnosti. I što prije svega, Evropa bi bila sačuvana od rata. Milijuni ljudi su mišljenja, da je bezuvjetno potrebno da se to omogući.

Granice, koje su povučene jednim potezom pera mogu se izmijeniti drugim potezom pera.

Svakako je sasvim druga stvar, ako su granice povučene božjom rukom ili ljudskom krvlju.

Mussolini u Trstu

Trst, 19. septembra. — Jučer u 10 sati prije podne razaračem »Camicia Nera« stigao je Mussolini u Trst, dočekan od mnoštva svijeta. U pratnji broda, kojim je stigao Mussolini, nalazila se jedna eskadra talijanske ratne mornarice, koja se usidrla pred lukom. Mussolini se ukrao u Venečiji, kamo je stigao automobilom iz Forlija.

Sa broda uputio se Mussolini preko trga Unita u gradsku vijećnicu pozdravljen od hiljada ljudi, koji su se sakupili na trgu. Pred gradskom vijećnicom bila je podignuta ogromna tribina, sa koje je Mussolini izrekao ovaj govor:

— »Trščani i Trščanke! Prvi put govorio sam u prosincu 1918. kada je u vašem gradu bilo vidljivo uzbuđenje i kada se osjećao vjetar velike pobjede. Godine 1920. i 1921. kada smo bili mučeni nedovoljnim i nepotpunim mirom.

ponovno sam bio među vama, kada su vaši skvadrasti čistili grad od ostataka austro-ugarskog režima.

Danas sam došao i vidim na prvi pogled napredak. Nisam došao da podizem vaš moral, kao što je inozemna štampa glupo pisala, da je pao. Ja vidim, da je vaš moral veoma visok i ne vidim potrebe da ga podizem. Došao sam da vam govorim i da se s vama razgovaram. Došao sam da vidim šta ste učinili i da pospišem etapu u izgradnji za napredak Trsta.

U ožujku 1938. (Mussolini misli na Anschluss, Ur.) izvršio se jedan sudbonosni događaj i Trst se nalazi u novoj situaciji, znajući da geografija nije mišljenje i da se osvećuje onima, koji se suprotstavljaju dogđajima i razvoju među narodima.

Trst je svijestan svoje snage i stvarnosti. Oni koji upravljaju sudbinom naroda ne smiju izbjezavati u teškim časovima da snose odgovornost pred historijskim događajima. Osovina Rim—Berlin nije samo diktirana simpatijama i prijateljstvom, nego stvarnim i historijskim potrebama, kao što je diktirano i prijateljstvo među Mađarima i Poljacima i ostalima, koji sačinjavaju danas mozaičnu državu broj 2. (Prva je bila Austro-Ugarska! — Ur.)

Došao sam da vam kažem u punom osjećaju i kao Talijan i kao Evropejac, da kada historijski problemi stignu do točke rješavanja i kada se postavi pitanje ovakvog rješavanja u vezi sa problemom, koji danas uzbuđuje Evropu.

nameće se samo jedno opće radikalno i totalitarno rješenje: Plebiscit! Plebiscit! Plebiscit! za sve narodnosti, koje su bile prisiljene da formiraju Češoslovačku.

Događajai se kreću velikom brzinom i dne lavine i treba brzo raditi, želi li se izbjeći opasnim komplikacijama. Ovo je shvatio ministar predsjednik Velike Britanije Chamberlain i odletio je iz Londona u München kao leteći poslanik mira. Zavlčenje ne donosi olakšanja, nego direktno do sudbonosnoga sukoba.

Mi želimo da se u posljednjim časovima postigne mirno rješenje, ali ako to ne bude moguće, nadamo se i želimo, da konflikt bude ograničen.

ako se to ne dogodi i bude postavljeno pitanje protiv ili za Prag, neka se zna, da je Italija već izabrala mjesto. Aktuelni i najvažniji je problem naše unutarnje politike rasizam. Onima, koji misle da smo mi poslušali neke inozemne suge-

stije, ne znamo da li bismo uputili prezir ili samilost, jer su bijednici i moralno zastali. Rasizam nije buknuo iznenada. Historija uči da se imperiji osvajaju sa oružjem i da se brane sa prestižom, a za prestiž potrebna je stroga rasna savjest i superiornost.

Judeizam je kroz 16 godina unatoč naše miroljubive politike bio naš nepomirljivi protivnik. Židovi, talijanski državljani, koji imaju za Italiju vojničkih i građanskih zasluga, naći će shvaćanje, dok će se za sve ostale provesti separacija. Mi ćemo pokazati humanost, u koliko nas Židovi u Italiji i inozemstvu prisile da radikalno postupamo.

Trščani vi ste svijesni svoje budućnosti, koja vam je osigurana uslijed vaše radnosti i ne postoji medju vama niti jedan, koji se ne osjeća potpuno Talijanom i koji bi u to sumnjao. Sve ono, što je Trstu potrebno biti će izvršeno. Kao što znate, na putu je ostvarenje vaše stare želje za sveučilištem i u ovom će sveučilištu biti predana zastava naštarjeg padovanskog Atheneuma. Nemojte misliti da je geografski od vas udaljen Rim. Iao i da je Rim duhovno daleko od Trsta. Ne.

Rim je ovdje u Trstu sa svojim kraljem imperatorom i fašizmom.

Govor Mussolinijev u Vidmu

Videm, 20. rujna. Predsjednik talijanske vlade Mussolini održao je danas pred večer ovdje govor, u kojem je naročito istaknuo, kako je danas Italija imperij, te da je na kopnu, na moru i u zraku tako jaka, kao što još nikada do sada nije bila. Rekao je, da se u 16 godina fašističke ere talijanski narod naučio takvom vladanju, koje zaslužuje svačiju pažnju, a koje se i prošlih dana manifestiralo, kada je drugim narodima zavladao talas straha od krize. Talijanski narod u tim danima nije izgubio svoj mir niti ga je trebalo poučavati da bude hladnokrvan. U daljnjem je toku govora istaknuo, kako talijanski narod ne bi nijednog časa krzmao, ako bi bio sutra pozvan na nove pobjede. S ponosom konstatira, da se duh stanovništva tih krajeva nije ništa promijenio u toku posljednjih 16 godina. Potom je postavio pitanje na prisutne, da li su i danas voljni biti poslušni te vjerovati i boriti se kao u prijašnje vrijeme. Nato su hiljade prisutnih gromko odgovorili »Da«. Mussolini je naglasio, da je prije put vodio u Rim, a iza toga ide put iz Rima. Taj put još nije zaključen i na tom putu nitko ne će zaustaviti Italiju.

Chamberlainova teza

o manjinama

PREMA IZVJEŠTAJU AGENCIJE

»STEFANI«

Agencija Stefani javlja iz Pariza: Iz dobro obavještenog izvora se saznaje, da je Chamberlain, da bi dao preimućstvo svome stanovištu po potrebi revizije češoslovačke granice, izjavio francuskim ministrima sljedeće:

»Pravo nije materija koja se može dijeliti na fragmente. Po svom duhu i u praksi, pravo se ima smatrati kao jedno i nedjeljivo. Kada se ono u rješavanju narodnosnog pitanja željelo i želi postići za sebe i za svoje prijatelje, onda se mora dozvoliti njegova primjena i protiv samog sebe i protiv svojih prijatelja.

Kada se ova rečenica dovede u vezu sa problemom mađarskih i poljskih manjina i sa tezom Mussolinija onda, kako se potvrđuje u ovdšnjim odgovornim krugovima, sutra će biti više nego teško da se umjesto razluče prava priznata sudetsko-njemačkim manjinama od očiglednih prava, koja traže druge narodne manjine.

»Stampa« o ostalim manjinama u ČSR

Milanska »Stampa« podvlači danas poiovno potrebu da se češkoslovačka kriza riješi u punom opsegu. London i Pariz ne smiju da se boje i daljih koncesija. Ne radi se ni o kakvim stvarnim koncesijama, već o priznanju pravednih zahtjeva. Novi poredak u Češkoslovačkoj mora obuhvatiti i Poljake, Slovake i Mađare.

RAZVOJ DOGODAJA

Situacija se razvija tako silnom brzinom da vijesti postaju bespredmetne još prije nego se osuši crnilo na novinama. U posljednjih deset dana je situacija tekla ovako:

U ponedjeljak 12. septembra Hitler je u Berchtesgaden održao poznati veliki govor u kome je tražio pravo samoopredjeljenja za Sudetske Nijemce. Sutradan 13. septembra dogodio se niz krvavih sukoba između Henleinovih odreda i češkoslovačke vlasti. Videći vrlo ozbiljnu opasnost g. Chamberlain je u srijedu 14. u sporazumu sa Daladierom riješio da ode u Berchtesgaden i da predloži Hitleru osnovicu za sporazum kojim su uglavnom usvojeni svi Henleinovi do tada postavljeni zahtjevi, dakle karlovarskih osam točaka i plebiscit.

Ali dok je u toku dana u četvrtak 15. septembra Chamberlain putovao u Berchtesgaden, njemačke su radiostanice javile nove Henleinove zahtjeve koji idu za potpunim otcijepljenjem sudetsko-njemačkog kraja i za neutralizacijom ostalih dijelova češkoslovačke države. Ove nove zahtjeve Hitler je izložio Chamberlainu, najavivši najenergичnije, da se oni imaju usvojiti i postavio je za to kratak rok koji još nije poznat, ali se misli da je to srijeda 21. septembra. Pošto Chamberlain nije imao ovlaštenje da primi nove zahtjeve, prekinuo je svoj boravak u Berchtesgaden i već u petak posao natrag u Englesku. U subotu je engleski ministarski savjet i pored otpora izvjesnih svojih članova, riješio da usvoji Hitlerove zahtjeve. U toku nedjelje sve do ponoći vijetali su u Londonu Chamberlain, Hallifax, Daladier i Bonnet.

Poslije mnogih natezanja ova su četvorica odlučila da predlože Pragu jedan plan, kojim se Hitleru izlazi ususret u onome što on zahtijeva za sudetske Nijemce. Ali, da bi svi engleski ministri u subotu prihvatili Hitlerove jasne, precizne i odlučne zahtjeve, bilo je potrebno da se u njih unesu izvjesna ograničenja. Nešto veća ograničenja, izmjene i dopune unesene su u plan da bi on bio prihvaćen jednoglasno i od francuske vlade u ponedjeljak prije podne, a poglavito kako po svemu izgleda uslov da se plan neće primjenjivati bez pristanka Praga. Plan je dostavljen Pragu i Prag je nakon dugog i mučnog vijećanja pod pretsjedništvom dra Beneša poslao odgovor Londonu i Parizu u utorak 20. o. m. u kojem se traže »pregovori u duhu pomirljivosti«. Sutradan u srijedu su London i Pariz izvršili ponovno presiju na Prag da primi njihov predlog.

Prag je primio prijedlog u srijedu, a u četvrtak je češkoslovačka vlada demisionirala.

IZPREMEMBA V „POPOLO DI TRIESTE“

Ljubljana, 13. septembra 1938. — »Jutro« primaša:

Neki zagrebački tednik (»Istra« op. ur.) je te dni zabeležil govorico, po kateri naj bi se izvršile nekatere izpremembe tudi pri »Popolu di Trieste«. Po teh vesteh naj bi se oba tržaška lista »Piccolo« in »Popolo« združila. Novi list, ki naj bi pričel izhajati mesto njiju, naj bi se imenoval »Corriere Giuliano«. Sodeč po okolnosti, da oba lista — posebno po izločitvi Žida Mayerja iz »Piccolovega« podjetja — ne zastopata več ločenih ali celo nasprotnočinah si interesov, b. bile morda te govorice utemeljene, posebno še, ker so se v tržaških fašističnih krogih v resnici že ponovno pojavile take težnje. A vendar se bržkone to tudi tokrat ne bo zgodilo. Po informacijah fašističnega uradnega glasila »Foglio d'Ordine« je bilo nekaj sprememb le v uredništvu lista. Sedanji ravnatelj Michele Risolo je prepusil svoje mesto vseučiliškemu profesorju in dosedanjemu soravatelju lista »Roma fascista« Karlu Barbieri. Menda ta izprememba ni v nikakvi zvezi s protizidovsko kampanjo, nego je njen namen le vsebinsko izboljšati list ter mu tako po-

ITALIJANSKA VLADA ZA BIVŠE AVSTRO OGRSKE VOJAKE

Italijanska vlada je izdala dekret s katerim bodo bivši avstro-ogrski vojaki prejeli svoje penzije in invalidnine. Kakor se razvidi iz detaljev, bo prejemale te podpore precejšnje število bivših vojakov. Prošenj za penzijo in invalidnino je bilo vloženih 28.000, ki so bile vse rešene. Nekateri kategorije penzionirancev bodo dobile povišanje penzije za eno tretjino, drugim pa bodo povišali za 200 lir na leto za vsakega sina, kar se v slučaju smrti poviša na 600 lir (dekret za sirote invalidov prve kategorije). Indirektne penzije za padle v vojski se bodo povišale za 10 odstotkov. Vojne vdove bodo dobile za prvega sina povišanje 200 lir, za drugega 175, in 150 za vsakega naslednjega. Častnikom bivše avstro-ogrske armade je priznana penzija po činu, ki so ga imeli v vojski iz časa, ko so postali invalidi. Ta invalidnina jim je bila do danes izplačevana samo kot vojakom. Z nadaljnjim dekretom bodo vsi vojači in častniki bivše avstro-ogrske armade izenačeni z italijanskimi.

Ljudi lako zaboravljaju

na sitne dugove. Ne sjetje se, da često za visi sudbina nekog lista baš od tih malih potraživanja — Nekoliko stotina dužnika koji se sjetje i plate svoj dug od deset tak, dvadesetak dinara, mogu spasiti ili podići list koji ovisi od svojih pretplatnika.

Začetki tržaškega iredentizma

Zanimiva knjiga: C. Schiffrer, Le origini dell' irredentismo triestino (1813-1860).

I

Kdor si je nekoliko ogledal italijansko politično publicistiko Primorske, se mora čuditi že naslovu te knjige, ki išče izvore tržaškega iredentizma komaj v prvi polovici minulega stoljetja; torej ni niti sto let še odkar se je začelo polagoma pripravljati v Trstu politično gibanje, ki je pripomoglo temu mestu z obsežnim slovanskim zaledjem vred, k sedanjemu političnemu položaju. In vendar se je doslej vsa množica italijanskih piscev trudila dokazati, kako je prebivalstvo v neodrešenih pokrajinah že kar od rimskih časov sem nepretrgoma hrepenelo v mislih in dejanjih za ujedinjen s sosednjo prekomorsko deželo. Edino tržaški socialist Angelo Viantje je 1. 1911 v svojem temeljitem delu »L'irredentismo adriatico« vzel to pereče vprašanje v kritično presojo in ugotovil, da je treba ločiti tržaški iredentizem predvsem iz zgodovinskih in gospodarskih razlogov od onega, ki se je pripravljaval že mnogo poprej in izraziteje pojavljal v nekdanjih benečanskih mestih na istrski obali. Toda proti Vivantejevim ugotovitvam se je poleg drugih piscev odločno uprl zlasti Attilio Tamaro v svoji »Storia di Trieste«, kjer skuša vsako delovanje Tržčanov skozi vso znano in neznano zgodovino dveh tisočletij tolmačiti le s stališča iredentizma. Kako malo pa je ta uvažen politik uspel v svojem namenu, pokazuje baš ta nova knjiga C. Schiffrerja (izšla 1. 1937) že v svojem naslovu, ki kot monografija oddeljeno razpravlja o tržaškem iredentizmu ter omejuje njegove izvore le na dogodke okoli burnega 1. 1848.

Schiffrer je globoko zajel s svojim raziskovanjem v mnoge zanesljive viře in v takratno časopisje; on izsleduje podatke razmeroma nepristransko in jih uporablja vsaj na ta način, da se prav često ozira tudi na trajno prisotnost slovenskega življa na tržaškem ozemlju, kar prikazuje ves neprisiljen napredek v politični literaturi. V tej bogati zalogi primanjkuje pa občutno in na škodo temeljitosti vsega dela — vseh slovanskih virov, pač najbolj vsled nepoznavanja našega jezika s strani pisca. Ta nedostatek zmanjša gotovo znanstveno vrednost spisa, ki sicer ne bi bila majhna kljub miljeju in namenu za katerega je pisana. Seveda sklepna izvajanja pisca zastajajo daleč za pričakovanjem, kakršnega pač mora vzbuditi v nas vsako resno razpravljanje o raznovrstnih pojavih ob stalnem in tesnem sožitju obeh avtohtonih narodnosti na tako važni zemljepisni točki, kakor je mednarodno tržaško pristanišče.

Posebno zanimivo je prvo poglavje o razvoju novega mesta, ki služi kot zgodovinski temelj. Pisec opisuje obširno in pregledno, kako se je Trst razvil v zadnjih dveh stoletjih kot pomorsko tržišče in sicer šele po ustanovitvi svobodne luke 1. 1719 in le vsled tega važnega dogodka. Prej je v utrjenem mestu životalo skozi stoletja le 3.000 do 5.000 prebivalcev za debelim obzidjem, a izven tega jih je bilo komaj 1.500 v okolici. V dolnji okolici so imeli meščani svoja zemljišča, ki so jih večinoma sami obdelovali, le na večjih posestvih so bivali kmetje — najemniki »mandrijarji« (stari dijalektični izraz bizantinskega izvora, ki se je ohranil do današnjega dne). Tako je bila po pištevih izvajanjih vsa dolnja okolica le redko naseljena in sedanjih vasi tu ni bilo. Starejše vasi so se nahajale v gornji okolici od Sv. Križa do Bazovice s slovenskih prebivalstvom, ki je obdelovalo svojo zemljo, ki jo je iztrgalo kamenitumu Krasu med gozdovjem. Ti kmetje in pastirji so prišli v tržaško občino gotovo že v srednjem veku iz sosednjih in bližnjih krajev. Že 1. 1234. omenja neka listina Slované kot vinogradnike v Lonjerju in ni pravilno stavek »de vineis sclavorum de Longera« tolmačiti, kakor se je doslej delalo, da so Slovani bili samo v tej vasi, a ne tudi v ostalih kraških vaseh.

Za razumevanje preteklosti tržaške okolice so od temeljne važnosti zapiski zemljemercev (perticaciones), ki so ohranjeni v mestnem arhivu. Znano delo Montanellija »Movimento storico della popolazione di Trieste« se naslanja na take listine radi česar ga avtor ponovno omenja. Tako se da ugotoviti, da je bilo 1647 leta 2.500 zemljišč v tržaški okolici in med njih lastniki je bilo 200 meščanov. Ker pa Schiffrer o ostalih posestnikih ničesar ne omenja, je gotovo upravičen sklep, da so ti bili v pretežni večini slovenski okoljani. O škodljivu pravi le, da so tam bili naseljeni Sanci in Lombardi (če bi to bilo res, kako naj si razlagamo, da so se takli italijanski doseljenci že pred stoletji vsi poslovenili tik pred vratmi samega Trsta?) Da ni bilo sicer poprej večjih naselbin v dolnji okolici, dokazuje pisca dejstvo, da so cerkve v Barkovljah in na Katinari posvečene komaj 1. 1785.

Če omenja Ireneo della Croce v srednjem XVII. stoletja Čiče in Romune na Opčinah, v Trebčah in Gropadi, opo-

zarja Schiffrer, da je treba upoštevati tudi opazko istega pisatelja, da so ti prebivalci govorili tudi slovenski in so se seveda zaradi tega kmalu asimilirali med ostalim slovenskim prebivalstvom.

Z omenjeno ustanovitvijo svobodne luke 1. 1719. pa je nastal važen preobrat v tržaškem življenju, ki ga pisec posebno opširno in nazorno opisuje na ta način, da so meščani našli več dela in zaslužka v mestu samem in so svoja zemljišča rajši prepustili s prodajo ali v zakup slovenskim kmetom, ki so se doseljevali iz zaledja. A čim se je delo v mestu in luki z večjim trgovskim prometom pomnožilo, so po potrebi prihajali posamezni slovenski delavci s kmetov v vedno večjem številu v mesto in se tam tudi naselili. Toda zaradi manjše izobraženosti in majhnega znanja italijanščine so se ti priseljenci v dotiki z meščani kar sproti asimilirali. In ko se je z naraščajočim prometom polagoma in sorazmerno pomnožilo tudi prebivalstvo, moralo se je to naseliti kmalu tudi izven mestnega zidovja. pa so tako s časom nastala cela predmestja, ki so tvorila novo tržaško mesto izven starega obzidja. Ta del Trsta je imel poseben značaj, da ga pisci pred koncem 18. stoletja opisujejo kot mesto raznovrstnih običajev in mnogih jezikov, kjer so ljudje še nosili nošnje svoje prejšnje domovine, ko so prihajali iz vseh delov sveta v želji za dobičkom.

Po mnenju Schiffrerja ne kaže tej novi in pestri družbi priznavati kakega kozmopolitičnega značaja, ker ta pojav ni postal nič stalnega, ko je veliko teh priselkov kmalu zopet odšlo, čim je zmanjkal tisti dobiček, na katerega so računali. Ostali pa so se asimilirali in celo Grki in Srbi, ki so si mogli svoje verske občine s šolami ustanoviti, so se tako prilagodili, da je končno ves pristanek prišel v prid samo italijanskim meščanom v vsakem obziru. Na ta način se je meščanstvo s takim zmernim pritokom le osvežilo in okrepčalo. Tako se je razvijalo mesto tržaško s svojim pristaniščem.

Glede okolice pa kažejo listine iz 1. 1773., da imajo kmetje — najemniki na gosposkih posestvih vsi slovenske priimke in med njimi je mnogo krstnih imen v slovenski obliki, a načelniki posameznih okoličanskih »contrad« so bili »supani«, ki se sicer poslužujejo v svojih spisih italijanskega jezika. Ko pa je konec 18. stoletja nastala večja potreba delavskih rok v mestu, se opaža tedaj pravo priseljevanje iz vseh bližnjih krajev in posebno težaki in služkinje so vse slovenskega rodu, kakor izhaja iz dotičnik listin. Le mornarji in obrtniki

prihajajo od drugod. S tem je nastal prvi slovenski urbanizem, ki je takrat začel resno ogrožati italijanski značaj tržaškega mesta. Schiffrer misli, da je pripisati le nezavednosti teh priseljenčev in okolnosti, da so se doseljevali vedno iz bližine, kjer so se mogli že prej naučiti nekaj italijanščine, da se je vendar posrečilo mestu ohraniti svoje italijanstvo in vsem neokrnjeno kljub izdatnemu pritoku drugojezičnega življa.

Ob tem času je tudi vlada poskušala germanizirati mesto z nameščanjem nemškega uradništva, toda brez vsakega uspeha, ker za to ni bilo v tržaškem prebivalstvu narodne podlage. Ko pa je 1. 1797. Napoleon zrušil beneško republiko, se je začel takoj za tem izdaten italijanski pritok iz Furlanije in iz istrskih obalnih mest ter je bila s tem trajno odstranjena vsaka slovenska nevarnost za tržaško mesto. Obenem je za časa francoske revolucije sicer trgovski in poslovni promet tudi v Trstu znatno dvignil, ali francoska zasedba do 1. 1813. ga je tako silno znižala, da se je moralo skodaj 14.000 ljudi izseliti iz mesta. V sledečih 30 letih se je število prebivalstva tržaške občine že podvojilo z najbrže enakomernejšim priseljevanjem od italijanske in slovenske strani v tržaško mesto. Za 1. 1842. je priobčil Kandler neko privatno statistiko sestavljeno po občevelnem jeziku in družini iz katere je izhajalo, da je bilo

	Grkov	Nemcev	Slov.	Italij.
v mestu	1.000	8.000	7.000	50.000
v okolici	—	—	14.000	3.000
skupaj	1.000	8.000	21.000	53.000

Ta statistika pa se po mnenju Schiffrerja ne razlikuje znatno od prvega uradnega ljudskega štetja, ki se je vršilo 1. 1846. in sicer po »narodni pripadnosti«, ki prikazuje skupno

Nemcev	Slovanov	Italijanov
8.470	25.300	46.000

Nočemo zameriti avtorju, če svoja trezna izvajanja o razvoju tržaškega prebivalstva zaključuje s tolažbo, da dosegajo Italijani po navedeni statistiki v sredi 19. stol. v mestu samem vendar 75 odstotkov in je s tem dana stvarna podlaga za uspešen razvoj iredentistične misli, ki je bila vsejana 1. 1848.

Nas pa zadovoljuje njegova ugotovitev, da so Tržčani v izdatni meri slovenske krvi in da je tudi priznano poitaljančevanje avtohtonega našega življa v tržaški občini ter je s tem ovržena vsa zlohotna teorija o umetni in nasilni slavizaciji, ki je služila kot preteza za tolike krivice do današnjega dne. — J. P.

(Konec prihodnjic)

ŽIDJE V TRSTU IN NA REKI

Fašistično glasilo »Il Tevere« in za njim tržaški »Popolo« sta objavila zanimiv članek o Židih v Trstu, v kateremu napadajo osebnosti, ki so jih fašistična glasila še včeraj hvalila na vse pretege in ko so stale zelo blizu Francescu Giuntinu. Pred novim navalom tržaškim Židom niti ni pomagalo da so se aktivno udeleževali med nekdanjimi italijanskimi iredentisti in da so stali v prvih vrstah fašističnega pokreta. Članek se glasi takole:

»Ako napravimo kratek sprehod po tržaškem obzorju, naletimo povsod na absolutno prevladovanje židovskega elementa.

Žid od očetove strani je bil sedaj odstopivši tržaški podežtat (Salem), ki ima za ženo dunajsko Židinj; Žid je podpredsednik pokrajinskega sveta korporacij (Segré); Žid je predsednik zveze industrijcev (Sanguinetti); Žid je tudi rektor univerze (Udina) in dober del akademskega senata profesorjev; Žida sta tudi oba podpredsednika Združenih jadranskih ladjedelnice (Modiano in Serge, predsednik pa je posl. Giunta!!!), in Žid je tudi svetovalec te družbe (Sacerdoti). Najbolj razširjeni tržaški list je bil do včeraj v židovskih rokah (Mayer). Židje so ravnatelj Banche Cooperative Giuliane (Cohen), ravnatelj Banche Nazionale del Lavoro (Pollak), lastnika Banca Giuliana (Gattegno), pooblaščen član občinstva Banca Triestina di Credito e Risparmio (Matatla), in nekateri načelniki Casse di Risparmio Triestine.

Žid je glavni zdravnik Tržaškega Lloyda (Castiglioni), univerzitetni profesor, ki ni vpisan v fašistični stranki in je splošno znan kot antifašist.

Banco di Roma poveruje svoje pravno zastopstvo židovskim odvetnikom, od katerih nekateri sploh niso vpisani v fašistični stranki in veljajo za antifašiste. Židje so tudi odvetniki Banca Commerciale Italiana, Banca Triestina in Združenih jadranskih ladjedelnice (predsednik posl. Giunta). Celo Banca d'Italia in I. R. I. se dasta zastopati po židovskih odvetnikih.

Splošno znano je, da so predsedniki in tri četrtine načelnikov družb Assicurazioni Generali in Riunione Adriatica židje.

Židovsko rano v Trstu tvorijo vsi oni (in teh je ogromna večina), ki so privzdravili v Trst pred eno ali največ dvema generacijama iz nemških dežel, iz Poljske, Ogrske in od drugod. O tem pričajo njihovi eksotični primki ki so jih spričo površnega in lahkega pristanka oblasti v veliko primerih znali poitaljančiti, pri čemur so si čestokrat prilastili slavna imena italijanskih in katoliških družin. Semle spadajo Arnsteini, Goldschmiedi (sedaj Orefici), Goldbergerji (sedaj Montuori), Kohnerji, Luftschitzji (sedaj Ludovisi!!!), Weiszi (sedaj Albani!!!), Hechti, Krebsi (sedaj Crespi), Sternergi (sedaj Montaldi), Klugmanni, Windspachi (sedaj Vinsi) Taussigi (sedaj Tassi), Löwenthali (sedaj Lovenati), Schwefelbergi (sedaj Sulfina), Prochazka, Tolmainerji (sedaj Tolomei), Blau (sedaj Bellaudi), Schönsteini (sedaj Belsasso), itd. itd. Vsi ti židje se pod krinko Italijanov izdajajo za fašiste in patriote najčistejše vode, medtem ko so v svojem srcu vedno ostali Poljaki, Madžari ali Nemci, predvsem pr vedno židje.

Glankar pravi, da navedeni seznam ni popoln, da se pa lahko vsak čas ugotovi in overi, ter da mora služiti kot podlaga za izvajanja odredb, ki se bodo izdajala.

»Popolo di Trieste« od svoje strani ugotavlja še posebej, da je v Trstu na državnih šolah najmanj 50 židovskih učiteljev in najmanj 500 židovskih šolskih otrok.

Židovi na Rijeci

Sušak, septembra 1938. Posljednjih dana, nakon poznate naredbe talijanske vlade o mjerama protiv Židova, »Vedetta d'Italia« češće se bavi židovskim problemom na Rijeci i posljedicama primjenjivanja protužidovskih mjera. Prema izvodima »Vedette« pitanje odstranjenja Židova s Rijeke od velike je važnosti za samu Rijeku, jer je procenat Židova na Rijeci prilično velik, veći nego u Trstu, a i kapital i trgovina dobrim dijelom nalaze se u njihovim rukama. Prema posljednjoj statistici na Rijeci na oko 58.000 stanovnika ima 1.392 Židova, dakle oko 2,4 po-

sto, pa je prema tome u tom pogledu Rijeka ispred Trsta, gdje židovski element sačinjava 1.8 posto stanovništva.

Prema prikupljenim podacima ima na Rijeci oko 360 Židova koji su si pribavili talijansko državljanstvo iza 1919 godine, dakle onih na koje se imaju primijeniti poznate odredbe vlade. Po tome se vidi da je posljednjih godina doseljavanje Židova na Rijeku bilo dosta jako. No ovaj židovski element na Rijeci nalazi se u posebnim prilikama, i zato i »Vedetta« ističe, da će se mnogi slučajevi protjerivanja Židova sa Rijeke morati rješavati pojedinačno. Velik dio Židova sačinjavaju na Rijeci Mađari, a ima i dosta Jugoslavena.

Ostavka Židova u Trstu

Trst, sept. 1938. U okviru akcije protiv Židova izvršene su razne promjene i u glavnim osiguravajućim društvima »Assicurazioni generali« i »Riunione adriatica« u Trstu, koja imaju svoje filijale i u Jugoslaviji. Predsjednici ovih osiguravajućih društava Edgardo Morpurgo i dr. Arnaldo Frigeschi di Ratalma dali su ostavke. Zajedno s njima dali su ostavke i mnogi članovi uprave. Po naredjenju predsjednika vlade g. Mussolinija imenovani su za predsjednika društva grof Volpi di Misurata, bivši ministar financija i predsjednik državnog saveza industrijalaca, a za predsjednika »Jadranskog osiguravajućeg društva« g. Fulvio Suvich, sadašnji talijanski poslanik u Washingtonu.

Židovski dijaki se lahko delajo izpite

Šolsko nadzorništvo v Trstu je opozorilo židovske studente, ki odslej ne smejo pohajati italijanske šole, na sledeče: Prepovedano je vsem židovskim dijakom, da se spíšejo v vse italijanske šole, ki so priznane od države. Ta prepoved ne obsega tudi posameznih izpitov in so k tem pripušteni tudi Židje. — Vsi dijaki, ki se letos vpišejo v katerokoli šolo, morajo priložiti poleg običajnih dokumentov tudi izkaz, da starši (oz. eden od staršev) niso židovske krvi. Ta dokument oz. izkaz je za sedaj samo začasen dokler ne bodo prišle druge odredbe. V opozorilu je omenjeno, da morajo starši (ali kdor jih zastopa) napraviti izkaz na lastno odgovornost.

Sprejem Santina v Kopru

V Kopru smo sprejeli novega škofa zelo svečano. Pri mestnih vratih so ga čakali župan koprski, vse oblasti cerkvene, politične, vojaške in civilne. Nasproti mu je prišel tudi cerkveni zbor, ki mu je zapel »Ecce sacerdos magnus«. Ni treba še posebej omeniti, da je bil ves Koper v zastavah. Ko je mons. Santin izstopil iz avtomobila, ga je najprej pozdravil župan, nakar je blagoslovil množico in se podal v cerkev sv. Križa. Iz cerkve je prišel oblečen v škofovski obleki in se napotil v mesto. Na obe strani je blagoslavljal množico, ki je klečala kraj ceste. Nekateri so ga s klečanjem pozdravili, a drugi so dvignili roko v rimski pozdrav. V procesiji, ki se je tako odvijala po koprskih ulicah, so bile vse omenjene oblasti med katerimi je bil tudi zastopnik prefekta in federalni tajnik. Pred škofom so korakale fašistične mladinske organizacije. Ob škofu smo videli administratorja mons. Sirottija, mons. Musico in druge cerkvene odličnike. Pred stolno cerkvijo, kjer je bilo polno občinstva so delali špalir karabinerji in mladi fašisti.

Škof je v svečanem razpoloženju stopil v stolnico in šel pred glavni oltar nakar je bil ustoličen s pomembno svečanostjo, kakor je bil v Trstu. V svojem prvem govoru se je novomeščen škof najprej zahvalil vsem, nakar je povdaril, da je kralj živo vtelesenje in se spomnil predsednika vlade. Nazadnje je govoril ljudstvu in se spominjal svoje mladosti, ki jo je preživel v Kopru ter dal sv. blagoslov. Po pontifikalni maši je novi škof odmolil molitev za kralja in cesarja ter Mussolinija.

Ljudsko gibanje v Julijski Krajini

Kakor v vseh italijanskih pokrajinah, tako se tudi v Julijski Krajini opazja počasno zboljšanje ljudskega gibanja. Posebno je pažnje vredno ne samo zboljšano stanje na kmetih, ampak tudi v mestih in posebno v tržaški pokrajini. V prvih sedmih mesecih je bilo v Julijski Krajini in Zadru registriranih 12.013 rojstev, od katerih odpade 3.617 na tržaško provinco. V isti dobi preteklega leta je bilo samo 11.033 rojstev in 3.311 v trž. pokrajini V l. 1936 pa je bilo 10.813 in 3.237 rojstev. Italijanski listi pa omenjajo, da število porok nikakor ne sledi v vsaj približnem razmerju številu rojstev. V istih dobah je bil pri porokah zabeležen celo padeč.

Naš list

se bori z mnogimi težkočami, ki so dobro znane večini naših čitateljev. Vseh teh težkoč ne moremo sami odstraniti ker ne zavisijo od nas. Toda izmed vseh teh težkoč je ena, ki jo moremo sami odstraniti, ker je zavisna od nas. To so težave materialne narave. Ne orosimo miloščine, temveč zahtevamo samo to, da vsak naročnik napravi svojo dolžnost s tem, da plačuje redno naročnino. Ako bi vsak naročnik napravil svojo dolžnost napram listu, bi se mogli v teh težkih časih veliko lažje zoperstaviti tudi ostalim težavam.

O denarnih zavodih v Julijski Krajini in Zadru

Pred letom dni smo podali pregled še poslujočih denarnih zavodov v Julijski Krajini ob koncu prvega polletja 1937. Sedaj je inspektorat za zaščito vlog v Rimu izdal pregled zavodov dne 30. junija 1938. Ob koncu junija 1938 je poslovalo samo še 95 denarnih zavodov. Od začetka 1937 do sredine 1938 so 23 zavoda proglasili likvidacijo, tako da je sedaj 107 denarnih zavodov v likvidaciji.

Stanje po pokrajinah je sledeče: Koncem 1936 so poslovali v Goriški pokrajini 43 denarni zavodi. Od tistega časa dalje pa jih je 8 stopilo v likvidacijo, in sicer slovenski zavodi v Borjani, Kobaridu, Komnu, Dornbergu, Štanjelu, Hudajuži ter furlanska zavoda v Gradiški in Marjanu. Sedaj posluje v tej pokrajini samo 35 zavodov, 39 pa jih je v likvidaciji.

Tudi v Tržaški pokrajini se je v omenjenem roku povečalo število zavodov v likvidaciji, in sicer za 4 od 7 na 11. Dva izmed teh sta slovenska, v Sv. Križu pri Trstu in v Šklednju, eden furlanski (v Gradežu) in eden italijanski (Banca Giuliana v Trstu). Celotno posluje sedaj v Tržaški pokrajini samo 29 denarnih zavodov.

Posebno veliko je število zavodov v likvidaciji v Puljski pokrajini. Od konca 1936 do 30. junija 1938 se je povečalo za 5, od 37 na 42. Napovedali so likvidacijo denarni zavodi v Malem Lošinju (dva), Rovinju, Sv. Nedelji in Vižinadi. V tej pokrajini posluje samo 25 denarnih zavodov.

V Reški pokrajini je bilo 31 dec. 1936 še deset denarnih zavodov, danes jih je samo šest. Štirje so namreč medtem stopili v likvidacijo, in sicer trije na sami Reki (Banco operajo, Cassa Centrale in Soc. An. Quarnero) in Ljudska posojilnica v Knežaku. Celotno število zavodov v likvidaciji je 14.

V Zadrski pokrajini je »Consorzio di risparmio e anticipazioni« napovedal likvidacijo, tako da poslujejo v tej pokrajini danes samo še štirje denarni zavodi, dva zavoda pa sta v likvidaciji.

Celotni pregled za Julijsko Krajino in Zadrsko pokrajino je ta le: 30 decembra 1936 je poslovalo še 200 denarnih zavodov, 139 jih je bilo v likvidaciji. Do konca junija 1938 je napovedalo likvidacijo nadaljnjih 37 zavodov, tako da posluje sedaj še 163 zavodi, število zavodov v likvidaciji pa je poskočilo na 176.

P. P.

RAZPUSTITEV KROŽKOV »NAZIONA-LE« IN »UNIONE« V TRSTU

Predsednika krožkov »Nazionale« in »Unione« sta sporočila federalnemu tajniku, da sta razpustila omenjena krožka. Federalni tajnik je to z zadovoljstvom sprejel na znanje.

Drobiž

— Gorica. — Pokrajinska zveza fašistične stranke je pričela izdajati v Gorici nov list pod imenom »Voce fascista«. List je ustanovljen predvsem za propagando in je namenjen vsem fašističnim organizacijam v pokrajini.

— Gorica. — Ministrski predsednik je svečano otvoril na novo preurejeno impozantno vojaško pokopališče v Sredpolju (Redipuglia).

— Koper. — V zvezi z gradnjo istrskega vodovoda so pričeli tudi regulirati reko Mirno. Da bodo sedanjo strugo lažje popravili in utrdili, so speljali vso vodo v nekdanje opuščeno strugo. Po teh delih se bodo lotili izsuševanja vsega močvirja ob reki.

— Trst. — V prisotnosti predsednika Mussolinija je bila otvorjena palača »Banco di Napoli«.

— Trst. — 36-letni zidar Ivan Brenčič iz Šklednja je padel z zidarskega odra, ker mu je nenadoma postalo slabo. Prepeljali so ga v bolnišnico, kjer so ugotovili, da ima počeno lobanjo. Kmalu nato je ponesrečenec umrl.

— Trst. — Konj je ugriznil Ivana Dodiča, starega 30 let iz Novega grada v Istri.

ODLOMCI IZ NAŠE POVIJESTI PRVE ŠTAMPARIJE U TRSTU

II.
Naredbeno odredjenje svārh baštinske pravice zvan testaamenta i drugeh zadnjih volj, i što se k njima takodjer čeka u odvetnoj Krajnskoj hercegovini; slavnoga rimskoga cesara i kralja takodjer Španjolskoga, Ugarskoga i Pemsokoga, gospodina Karla IV., velikoga Hercega od Austrije etc., našega premilostivnoga gospodina i orsačkoga velikoga Ladavca etc. Aufs neue gedruckt bei Franz Mathia Winkovitz, k. k. Stadtbuchdrucker im J. 1775. In folio, s uzporednim njemačkim tekstom, str. 76.

Bolja je bila štamparija koju su god. 1776. u Trstu otvorili redovnici mehitaristi za različita djela bogoslovnog i bogoštovnoga sadržaja prema potrebama kršćanskoga svijeta u Grčkoj i Maloj Aziji, dakle s raznovrsnim tipovima slova kakova su poznata među istočnjacima, no bila je u njoj i bogata zalih slova za štampanje knjiga latinicom i goticom, tako da su se i ljudi iz Trsta i iz njegove okoline radije obraćali njoj nego Vinkoviću, kad su htjeli imati ispravno i dotjerano izdanje.

U Gorici je štamparstvo bolje uspijevalo. Ondje je na poziv i uz potporu nadbiskupa Karla Attemsia od god. 1754 dalje radio Mlečanin Tommasini, isprva otac Josip, a kasnije sin Jakov, kojemu se pridruži obrazovani Josip Coletti. Posla je bilo obilato i za nadbiskupiju i za pokrajinu goričku i za potrebe privatnika, a nije ga poneslo ni onda, kad je god. 1772 Valerio de Valeri iz Cividale otvorio u Gorici svoju tiskaru, koja je dvije godine i po (1774—1776) izdavala takodjer prve novine u ovim stranama, naime tjeđnik Gazzetta Goriziana, no za oba je poduzeća došlo zlo s reformama Josipa II koji je god. 1782 ukinuo goričku pokrajinsku autonomiju i podredio cijelo Primorje guberniji u Trstu.

Gubernij nije bio zadovoljan s Vinkovićevom radnjom u Trstu, nego se s narudžbama obratio u Goricu Tommasiniju koji po prijedlogu Colettija otvori u Trstu filijalu (1784). Ovu je filijalu vodio Coletti koji se njoj sav posveti pa je već god. 1786 postala njegovo vlasništvo, a stekao ga je naročito dobitkom od izdanja službenih novina L' Osservatore Triestino koje su počele izlaziti dne 3. srpnja 1784 i izlaze još sve do danas. Coletti je do smrti u god. 1815 imao mnogo posla u svojoj štampariji koja se zvala Cesarea Regia Privilegiata Stamperia governiale i za Osservatore Triestino koji nije uvenuo ni zamro u svakiokim burama i olujama koje su došle u ove krajeve s Napoleonom i poslije njega. God. 1794 bijahu u Trstu 4 štamparije: Colettijeva, armenskih mehitarista, nakladnika Wage, Fleisa i Co. i Ivana Sperandija, a god. 1807 još dvije, naime štamparija Gašpara Weissia (»Weiss«) i udove Bežek (»Besech«). Weiss je isprva radio više kao knjižar, a štamparija mu je uznapredovala tek god. 1810 kad su mehitaristi otišli u Beč prodavši mu svoju armensku štampariju, no procvala je istom po smrti Colettijevoj god. 1815 kad je preuzela sav rad za vladu i štampanje službenih novina Osservatore Triestino.

Povijest ovih novina vrlo je zanimljiva. Prikazao ju je Camillo De Franceschi pod naslovom Giuseppe de Coletti, tipografo e giornalista u 46 svesku Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria (Pula 1934). Ondje se s posmičom može pratiti novinarska elastičnost (da se baš ne kaže: servilnost) Talijana Colettija kao urednika ovoza službenoga lista koji je morao služiti sad Napoleonu, sad Austriji i tolikim drugim obzirima. Tako je siromašni Coletti dne 1. prosinca 1809 pod Napoleonom obećao da će Osservatore Triestino u svojim člancima pratiti takodier »povijest, naročito ilirsku« (storia, specialmente illirica), a prema vremenu mijenao mu je radikalno i samo ime: tako je Osservatore Triestino početkom 1810 prekršten naprosto u Provincie Illiriche, a kad se austrijsko oružje pod generalom Fouchéom dne 28. kolovoza 1813 približilo Trstu, nazvan je izravno Osservatore Illirico i pod tim je imenom izlazio sve do 14. listopada 1813 (13. brojeva, naime od 35 do 47. broja). A tek u samome tekstu koliko imade kadenja i laskanja svakome pobiedniku pro tempore! Izraz fidelissimo koji se upotrebljava, znači svaki čas protivno i oprečno!

Sve to nije pomoglo starome Colettiju. Pod austrijskom restauracijom mu je Weiss god. 1814 počeo konkurirati novinama Gazzetta di Trieste, koje su se držale godinu i po, dok nije državna vlast no Colettijevoj smrti u siječnju 1815 prenijela sve svoje narudžbe i sam Osservatore Triestino u Weissovu štampariju. Štamparija Colettijevih baštinka je prosvjedovala i od 1816 konkurirala novinama Il Mercurio Triestino koje su izlazile godinu dana, ali Weissova štamparija je ipak napredovala, premda je Osservatore Triestino pod uredništvom conte Jeronima Agapita iz Buzeta bioav sve slabiji. Colettijeva štamparija je od privatnih naručaba živjela kako tako sve do god. 1850 no prilici, a Osservatore Triestino je ostao u Weissovoj štampariji i onda, kad je oko god. 1824 u nju stupio Ivan Marenigh.

Marenigh je kao tipograf dugo živio po Italiji, u Livornu i Firenzi, ali je bio rođen u Trstu. On postade prvim domaćim štamparom u svome rodnom gradu. Biti će da je starinom slavenskoga roda, a ime mu je iamačno glasilo Marinić. Osservatore nije ni sada mogao ojačati, jer su mu se urednici često mijenjali, a ni najbolji (pjesnik Petar Ceruti iz Kopra i Dalmatinac Ivan Brozović) ne bijahu osobiti. Preokret na bolje nastade tek onda, kad po želji trščanskoga namjesnika Alfonsa Porcie preuze uredništvo pjesnik i poligraf Josip de Lugnani, profesor iz Kopra, no njegov je urednički rad u novinama uvijek pokrit navodima tobožnjih urednika, naime imenima Gašparova sina Mihovila Weissia, odnosno Ivana Marenigha, koji bijahu pretstavnici štamparije i zakupnički izdavači službenoga lista. Ova je štamparija Weiss-Marenigh izdavala Osservatore Triestino sve do god. 1843. kad je po odredbi trščanskoga namjesnika grofa Franje Stadiona službeni list prešao u štampariju (upravu i uredništvo) novoosnovanoga parobrodarskoga društva Austrijski Lloyd.

Dalje nas štamparski rad u Trstu novijega vremena ne zanima više, jer su nam naročito na pameti hrvatske knjižice starijega datuma, koje su izašle ili mogle izaći iz trščanskog štamparija svršetkom XVIII i početkom XIX stoljeća. U tom pogledu dolaze u obzir samo štamparije Trattner-Vinković i mehitaristi-Weiss-Marenigh. Za sada poznamo samo nekoliko proizvoda iz ove posljednje štamparije, a glavni su ove četiri knjižice:

1. ABC e le massime ossia insegnamenti morali e proverbi del M(olto) R(everendo) Sign. A. F(rancesco) Soave per i fanciulli — ABC i nauki chiodoredni i recči za malu decu prinness po N(ikoli) B(elinicu). Dalla stamperia di Gasparo Weis. Trieste 1806, 8° 16 str.:

2. Pervi kratki nauk grammatike italijske za malu decu ka xeli naucitise italijskv s' pomocihun ervaškega jezika, kako se govori no ungarskemu i istrijskemu Primorju — Primo breve insegnamento della grammatica italiana per la gioventù, che brama imparare l' italiano mediante il linguaggio croato, come si parla volgarmente per il Littorale ungarico, ed istriano. Traduzione per la prima volta fatta di Niccolò Bellinich Trieste 1808. Appresso Gasparo Weis, stampatore, e libbraio dirimpetto. (oštećeno), 8°, 58 str.:

3. Scieta del fior di virtù, traduzione volgare di Niccolò Bellinich — Rasabranie cvjeta krieposti, to je priatel mladosti, ka xeli naucitise ova dva jezika. Trieste 1809, 8°, 16 str. i konačno

4. Kratak Nauk Karstianski sloven s narednim i bistrim nacinom na slusbu i korist od glasovite collejate crkve svetoga Micule biskupa od Barbana u Istrii Pulske daxeve po Petru Stancovichu, canonicu stariemu i namisto plovana i arkipopa od iste crkve. Trineste 1828. Dalla tipografia Marenigh. Trovasi vendibile dal libbrajo Sila (Slovenac), per Kr(eutzer) 15, 16° 36 str.

Prve tri knjižice, sve tri od istoga autora Lovranca Nikole Belinića, imade Sveučilišna knjižnica u Zagrebu pod signaturom R 1203, R 1226 i R 1443, a četvrta je sačuvana u dva primjerka od kojih je jedan vlasništvo baštinka pok profesora Ivana Milčetića u Varaždinu a drugi kaptolskoga kanonika Frana Volarića u Krku. Ovoj je četvrtoj knjižici autor poznati polihistor istarski pop Petar Stanković, koji je kod istoga štampara Marenigha u Trstu god. 1828/9 štampao takodier svoju dragocjenu Biografiju degli uomini distinti dell' Istria u tri sveska (Trieste, presso Giovanni Marenigh tipografo).

Dva su dakle štamparska preduzeća radila u Trstu neprekidno od kraja XVIII stoljeća prema burnoj godini 1848, naime Tommasini-Colettijeva koje po svojoj prilici ne dolazi u obzir glede hrvatskih knjiga, i ono koje je od armenskih redovnika preko Nijemca Weissia prešlo na domaćega čovjeka Marenigha. Ova je štamparija pored spomenutih izdala još neke hrvatske knjige. Kukuljević spominje ove:

Starčević Šime (župnik u Karlobagu † 1858):

Nova ričoslovnica ilirska, vojničkoj mladosti krajičnoj poklonjena. U Terstu pri Waisu 1812, u 8° str. 126.

Mozin. Nova ričoslovnica ilirsko-francuska, iz njemačkoga prenešena na potrebovanje vojničke mladosti ilirskih državah. U Tarstu pri Gasparu Weisu 1812, u 8° str. 311.

Rukavina Ljubački Ilija, c. k. nadporučnik:

Dramatički prevodi za narodno kazalište. U Trstu kod Marenicha 1843, u 8°, I. sv. str. 176, II. sv. 1844, str. 172.

Kroat. Abänderungs- und Abwandlungsformen nebst den Regeln der Aussprache und Rechtsschreibung. U Trstu kod Marenicha u 8° str. 189.

Napuntienja za delotvorno življenje, iz njemačkoga. U Trstu kod Marenicha 1845, u 8° str. 112. — (Graficka revija).

Nikola Žic.

VIJESTI IZ ORGANIZACIJA

REZOLUCIJA

izvanrednog članskog sastanka O. S. društva »Istra« u Sušaku

Sušak, 13. septembra 1938. — U petak 9. o. m. održala je Omladinska sekcija društva »Istra« u Sušaku izvanredni članski sastanak, koji je trajao puna tri sata, a na kojem je bilo govora isključivo o najnovijim klevetama, podvalama i spletkama onih, kojima je Oml. sekcija (a i omladina uopće) trn u oku. Očito je, da je taj sastanak bio od velikog značaja, jer je njemu prisustvovao i društveni pretsjednik g. Jerina, koji je imao dužnost da ispita i analizira dosadani rad u Oml. sekciji, te da o tome podnese izvještaj upravnom odboru društva.

Naša emigrantska omladina je i ovoga puta pokazala svoju kompaktnost. Energично je odbila sve nasrtaje na svoju organizaciju, te raskrinkala destruktivni rad nekolicine sabotera kojima je bio cilj da razbiju jedinstvo i poremete ravnotežu jednodušnosti u omladinskim redovima.

Rezolucija, koju je sastanak oduševljenjem i aplauzom prihvatio, najbolji je odgovor svim tim intrigama. Donosimo ovdje samo neke dijelove te rezolucije. I to one dijelove, koji će, po našem mišljenju, interesirati sveukupnu našu emigrantsku javnost:

»...jedini stvarni razlog, najvažniji i presudni čimbenik koji nas je potakao da stupimo u ovu našu omladinsku organizaciju, bila je naša omladinska i emigrantska svijest, — misao da su naše mlade snage pozitivne i da je, prema tome, potrebno da ih stavimo u službu i podredimo interesima naše uže domovine i našega naroda.

Smatramo, da nam niko ne može osporiti to, da smo mi, omladinci, preko svojih omladinskih organizacija, jedini legitimni predstavnici naše emigrantske omladine...

U tom pravcu, u pravcu razumijevanja stvari, osjećanja omladinske i emigrantske svijesti kretao se je naš dosadani rad.

Mi smo u svojim organizacijama uvijek samo emigranti i omladinci, i preko toga nikada ne prelazimo, ali poduzet ćemo sve moguće da i starije emigrante upozorimo na tu stvar...

»...sa ogorčenjem i indignacijom odbijamo tvrdnju da je naš dosadani rad bio oprečan interesima naše emigracije.

Očekujemo, u ovaj čas, moralnu pomoć sveukupne naše emigrantske javnosti, a u prvom redu širokih emigrantskih masa.

To su samo neke tačke te rezolucije. Smatramo, da su obzirom na naš emigrantski program i na formiranje naše ideologije, vrlo značajne, pa ćemo ih drugom prilikom analizirati i popratiti komentarom.

Nakon ovog izvanrednog članskog sastanka održao je poslovni odbor O. S. svoju sjednicu na kojoj je dosadani odbor podnio ostavku, tako da mogu i saboteri zabilježiti jedan uspjeh.

I. Č.

Članski sastanak O. S. društva »Istra«, Zagreb

Omladinska sekcija održat će 24. o. m. u 8 sati na večer svoj prvi članski sastanak poslije ljetnih praznika. Radi važnosti ovog sastanka pozivamo emigrantsku omladinu da u što većem broju prisustvuje. Sastanak će se održati u društvenim prostorijama, Žerjavičeva ul. 7 (dvorište).

Odbor.

NAŠA KULTURNA KRONIKA

USPJESI BALOTINE ZBIRKE

U 3—4. broju revije Hrvatska Prosvjeta izašla je kritika o zbirci pjesama Mate Balote iz pera poznatog hrvatskog književnog kritika i urednika te revije g. Ljubomira Marakovića. G. Maraković prikazuje i ostale zbirke koje je tada izdao Pododbor Matice Hrvatske, a o »Dragom kamenu« Mate Balota kaže izmedju ostaloga:

G. Balota ima za svoju zbirku i prednost lijepog naslova koji je ne samo »poetičan«, nego ima i mekan i plemenit zvuk, a da i ne govorim o punini simboličnog značenja. Kao ličnost g. Balota ima prednost života ispunjena snažnom sadržinom, bilo po svojim nemirnim lutanjima po zemljama i zvanjima, bilo po svojem bolnom osjećaju čežnje za »dragim kamenom«, za izgubljenim zavičajem. Diskretna poetska inspiracija i intimna toplina osjećaja umjela je taj svijet pretvoriti u začarani kraj nepovratne miline, a čuvstvu dati snagu neugasivog žara. Davno ostavljena Istra ne može biti zaboravljena ne samo zato što »iza žice« nasuprot sušačkom Kontinentalu čekaju majke koje u svojoj tuzi nisu bezutješne, jer ih drži onaj žilavi i čvrsti korijen koji je duboko ukopan u rodnoj zemlji te odolijeva i danas, kao što je odolijevao vjekovima. Makar da je negdje tamo na raskršću rodnog sela ostao samo natpis od dvije riječi »Sveto Poslanje«, te su dvije hrvatske riječi sidro koje ne da da potonu tisuće, i križ na koji su upisane iscjeljuju boli poput Mojsijeve zmije u pustinji. Treba li da čovjek izgubi svoj zavičaj, pa da tek onda osjetiti šta je domovina? Svakako, budući da je patriotska lirika u prošlosti, obično u stilu budnica pomalo i zveketala oružjem, jasno je da takav zvuk danas, nakon krvavih i gorljivih razočaranja, nema odjeka. Ali je uopće nestašica direktnih patriotskih osjećaja karakteristika suvremene poezije kod nas. Zaziranje od patosa koji prijeti opasnošću poze, bojazan od bilo kakva »obilježenog« patriotizma, opravdana, u mnogim zemljama, službenim forsiranjem patriotizma koji je i suviše jasno (pa stoga jednostrano ili čak pogrešno) definiran, sve su to dakako razlozi koji imaju i svoja opravdanja. Ali ako je lirika izražaj osjećajnog života koji daje sliku čitavog čovjeka, ipak prešućivanje (a da ne reknem nestašica) toga osjećaja znači neki moralni deficit u cjelokupnom dojmu ličnosti. Dakako da tu stvar treba prosuđivati ne blago, nego oprezno: za mnogog je čovjeka sam jezik kojim se služi s pažnjom i ljubavlju, dokaz koliko voli svoju domovinu i koliko, ujedno, smatra tu svoju ljubav nečim što se samo po sebi razumije. »Vedro mi čelo i savjest mi čista. Ne trebam trobojkom skrivati grudi. Je li mi u srcu narod i ljubav. Tko o tom ima da sumnja i sumnja« — tako je definirao već Domjančić svoj diskretni ali topli patriotizam prema suviše bučnom isprisanju političarskih fanfara. Ali baš danas, kada se patriotizam poriče, kada se pojam naroda izobličuje, a pojam domovine žrtvuje »univerzalnim« internacionalizma, pjesnik kojega je od poroda sreća

obdarila jezikom što samo po sebi znači privilegij biti članom jednog naroda, misliti i osjećati kao što on misli i osjeća, mora da osjeti zahvalnost na tom plemenitom i velikom daru. I ma koliko se danas nacionalizam odnosno patriotizam kao intelektualna vrednota smatrao nemodernim, procvat »regionalne« poezije čakavske i kajkavske sa svojim dubokim osjećajem za milinu i intimnost specifičnih oznaka svoga jezika, nije drugo nego latentni i spontani patriotizam u tom smjeru.

A druga je značajna pojava ta, da u odnosu prema domovini i narodu, izbje-gavajući sve što mu se čini »šablonom« i »apstrakcijom«, moderni pjesnik zazire od patriotizma zato što ponajviše živi u gradu, mehaniziranom, standardiziranom, proletariziranom gradu koji je za većinu svojih stanovnika izgubio svoju boju i svoje vlastite životne sokove, te i sam više nalikuje umjetno hranjenom aparatu ili apstraktnom fantomu. Stoga snaga osjećaja proključava u do-diru sa zemljom tek ondje gdje je taj dodir neposredan i živ, svoj i samosvo-jan. Poezija prirode, sela i malog svijeta ima bez sumnje i svoje druge izvore i uvire, ali je nesumnjivo jedan od njih, i neslućeno snažan, taj što i moderni je pjesnik, pjevajući svoj zavičaj, nalazi diskretni ali živ izražaj latentnog patriotizma. No ondje gdje ljubav zavičaja dobiva izražaj duboke tuge i neispunjive čežnje baš zato što je u svemu onome što je njegovo, specifično i naj-draže, potišten i prignjeten, ondje, kao kod g. Balote, mora i moderni pjesnik jasnije progovoriti, osjećajući svoj patriotizam kao živu ranu koja nezagasno peče.

I kao što kod pjesnika grada, jer im je najjače pred očima bijeda koju gledaju pred sobom, zaokuplja kao »socijalna poezija« i sve druge niti njihova bića, tako u ovom slučaju, ono što bi inače pružilo motive za socijalnu poeziju (šime, sipe piva, Foška, Dinamit, Lončari, Kopnja, Kuraj i dr.), ne gubeći toga svog karaktera, ipak u prvom redu pridonosi tome, da slikajući pojedince, njihov rad i trud, njihove brige i nevolje, zalije milinom i posveti uzvišenoću ljudskog stradanja sliku rodnoga kraja »dragi kamen«. Da navedem samo jedan značajni primjer, pjesmu »Kuraj« (kuraža, t. j. srčanost). Ribarski život: »Gren kupiti barku, guce i grip, ćemo loviti skombar, manul i srp kako blata, samo da dojde trata«. Međutim, pošto su dio puta sretno i »slavno« brodili, podigne se jugo (citira pjesmu »Kuraj«).

Socijalni motiv: ribari kojima je borba za opstanak vezana o životnu opasnost u hrvanju s razbješnelim elementom. Pa ipak, taj borbeni duh nije samo boj za koru svakidanjeg kruha, to je stara urođena snaga neustrašivih boraca. Odjednom iskrasava čarobna slika od pred »miljar lite. Tada su Neretljani tukli na moru Mletke i Bizant («Ne ćemo! — grmnu Neretva junačka« — kožu u Nazorovu Hrvatskim kraljevima). I onaj koji je danas u njihovu zavičaju, mora da zadivljen usklikne:

njegovog putovanja... Tom prigodom otkrih mu svoju namjeru da nastupim vojnu dužnost u ratnoj mornarici. U koju svrhu, nije trebalo da mu objašnjavam... Dr. Stjepanek je mišljenja, da će se rat još oduljiti, da čekam povoljan čas. Daje mi svoju prašku adresu. I tako se rastadosmo.

*

Jesen 1916 god. Prehrana stanovništva je u Njemačkoj već davno racionalizirana. Teškoće svake ruke. Simptomatična je i pojava lakih invalida sa povrijeđenom desnom rukom i nesposobnih za borbenu liniju... naročito medju radnicima. Vojnik u rovu digne »slučajno« u vis desnu ruku, — a Francuzi su odlični strijelci. — Dobio je »Heimatschuss«... (metak za povratak kući). Osjeća se već i zamorenost. Niko nije očekivao, da će se rat toliko oduljiti.

Odlučujem se konačno i ja. Tražim tromjesečno »bolovanje« i odlazim sa ženom u Split, sa čvrstom namjerom da se ovamo, gdje sam osuđen na nerad, ne vraćam. Moji se kolege čude, što sve svoje stvari nosim s sobom. Objašnjavam kako mogu.

Po isteku šestmesečnog bolovanja dajem ostavku na konzularnu službu. Kocka je pala. Znam šta me čeka. Morat ću na vojnu dužnost. A to baš i hoću! — Moj plan je bio davno prije stvoren: da se ubacim u mornaricu u času kad se budu počeli množiti znakovi zamorenosti i nezadovoljstva. Da doprinesem koliko mogu na revolucioniranju slavenskih mornara I najjači hrast podleći će s vremenom crvu koji ga podgrizava; rastočić će ga... A kad stotine hiljada najboljih medju najboljima na vanjskom frontu daju sve od sebe — da ju svoje živote — za ostvarenje našeg vjekovnog sna, zašto da mi, sinovi istog naroda, ne učinimo bar nešto da olak-

»Po Bogu, kakov je to narod!« I mi neminovno osjećamo pjesnikov nevezani odgovor: To je narod koji ne može pro-pasti.

Treba pročitati čitavu tu knjigu pjesama g. Balote, pa će se vidjeti kakva se bogatstva odrekla suvremena poezija kad nije znala naći ovako snažne a ipak diskretne, i tako dirljivo ljudski osjećane akcente rodoljubivog čuvstva.

U tom kaže Maraković na drugom mjestu:

Sa 40 godina, g. Balota teško da će izmijeniti išta od onoga što je ovdje dao kao definiciju i afirmaciju, snažnu i bogatu, svoga pjesničkog bića.

NAŠI U »JADRANSKOJ STRAŽI«

U posljednjem broju revije »Jadranska Straža« objavljuje dr. Lavo Čermelj članak Med slovenskimi ribiči. Članak je ilustriran. Janko Samec objavljuje dvije pjesme (Zadnji cilj i O morje moje). Rikard Katalinič Jeretov je objavio jednu pjesmu (Pjesma o starom ribaru). Viktor Car Emin nastavlja svoj roman Vitez mora.

U kulturnom pregledu prikazuje opširno i stručno dr. Ivo Rubčić knjige »Istra« Nikole Žica, a Jakša Ravlić prikazuje Car Eminov roman »Presječeni puti«.

DELO »SOČE« NA JESENICAH

Jesenice, sept. 1938. — Po dveh dobro uspelih sestankih na Bledu v juniju in juliju, je priredila »Soča« dne 18. t. m. sestanek v Bohinju. Sestanek je bil namenjen proslavi 20-letnice naše Jugoslavije, obenem pa posvečen spominu naših mučnikov ter juden-burškim in radgoneskim žrtvam. Sestanka se je udeležilo preko 100 naših ljudi in je to dokaz, da je bilo zanimanje za ta sestanek veliko, saj so prišli iz najrazličnejših krajev našega sreza. Na žalost pa vlada med našo inteligenco, razen nekaj častnih izjem, popolna brezbržnost za naš pokret. Na populn teh je bilo slišati in bo gotovo, še marsikatero pikro besedo. Naše zvezno vodstvo bo pa moralo prej ali slej tudi o tem razmišljati. Oba gg. predavatelja iz Ljubljane, kakor tudi član naše »Soče«, so bili deležni za svoja izvajanja splošnega priznanja in želja vseh je bila, da se kmalu zopet vidimo v prav tako velikem številu.

Za »Istro« smo ob tej priliki nabrali Din 102.25.

USPJEH NAŠIH ARHITEKATA ANTE LORENCINA I MILANA GRAKALIĆA

U mjesecu junu bio je raspisan natječaj za skicu nove palače ministarstva gradjevina. Na ovaj natječaj stiglo je mnogo radova arhitekata iz cijele zemlje. Ocjenjivački sud konstatirao je da ni jedan od radova nije u tolikoj mjeri zadovoljio, da bi se idejna skica mogla primijeniti u cjelini. Prema tome ni jednom radu nije dodijeljena prva nagrada. Nije podijeljena ni druga, dok su treću nagradu od 20.000 dinara dobili ing. arh. Lorencin Ante i Udovič Dragan, arhitekti iz Beograda. Odmah iza njih dolaze sa najboljim radom ak. arhitekti Grakalić Milan i Bon Branko iz Zagreba.

Lorencin i Grakalić su rodom iz Medulina kod Pule.

PERO TREPOV, SPLIT:

NA UNUTARNJEM FRONTU

(REVOLUCIONARNO DJELOVANJE MORNARA JUGOSLAVENA I ČEHA U AUSTRO-UGARSKOJ RATNOJ MORNA RICI U ŠIBENIKU 1917-18. GODINE).

Za Božić 1915 god. i opet sam na putu. Putovao sam u Split radi ženidbe. U Usti na Labi udje u moja kola neki mlađji čovjek. Upoznasmo se.

— Ah, Vi Jihoslovani! — Na zdar! — usklikne. I bez ustezanja otkrije mi svoje misli. Oduševljavao me ruskim pobjedama, ali ujedno dadasmo oduška našem bolu nad stradanjem Srbije. I ovaj brat Čeh gledao je sa pouzdanjem na ishod rata: Slaveni monarhi moraju iz ovog rata da izadju slobodni. Sad ili nikad! — Moj prijatelj Čeh trebao je da napusti voz na nekoj stanici prije Praga. Ali prosljedi sa mnom do metropole. Želio je da me upozna sa znamenitostima Zlatne Prahe. Bio sam mu jako zahvalan na tolikoj pažnji i nezaboravan će mi ostati 23. decembra 1915 god., kad sam, prvi put, na historijskom tlu naše sjeverne braće, osjetio svu toplinu slavenske češke duše!

Na Badnji dan stigoh u Beč. Posjetih prijatelja Jelinića u »Marinedetašmanu« u Floridsdorfu. Zadjosmo u kantu. Praznički je dan i kantina puna mornara — sve sami naši Dalmatinci. Medju njima neobično raspoloženje. Kakav kontrast, pomislih, Rusi kod Krakova i na Karpatima, oko Beča kopaju se rovovi, spremaju se za obranu, a moji Dalmatinci u kanti banče, pjevaju borbene pjesme, kao da se nećemo raduju, da već unaprijed slave pobjedu!... A čiju?... To samo oni znadu... i ja! — Ipak, pomislih, krećemo naprijed!... i pridružimo se, moj prijatelj Jelinić i ja, mornarima. Zatvorismo se u »separe«

i tu dadasmo oduška svome veselju i — nadama, tu izredasmo revolucionarne govore... Slavilo se Srbiju, Rusiju, sve-slavensko bratstvo... Rastadosmo se kasno u noći. — Čudno, — rezonovah sam s obom, — ideš da se ženiš, a usput držiš revolucionarne govore!... Kako se to slaže?... Pa to se ne doživljava svaki dan...

Prije nego u Split navratih se opet u Pulu — na moje drugo »izvidjanje«... U gradu mrtvilo. — Dobar dio stanovništva, kao uostalom iz čitave južne Istre, evakuiran je u Stajersku, Austriju, Moravsku i Mađarsku — da se mnogi od njih nikad više ne vrati na svoje ognjište. Mornarima s ratnih brodova samo se u ograničenom broju dozvoljava izlazak u grad. Motri se svačije kretanje, svako je sumnjiv, na svakoga se gleda podozrivo. Posjećujem i kasarnu, vidjam se s nekim znancima. Moj konačni utisak: mašina funkcioniše još dobro, ali nema pravog pouzdanja u vlastitu snagu, a o nekom oduševljenju nema ni govora. Ipak ima nešto kužnoga u zraku...

Vraćam se, ovog puta sa suprugom — u Dortmund. Još nije nastupio povoljan momenat. Treba čekati. Ali moja konačna odluka davno je pala. — Izmedju dra Stjepaneka, dra Friča i mene česta izmjena misli: pratimo događaje na frontovima i — djelovanje naših emigranata u Antantinim zemljama. Na ljeto 1916 god. dr. Stjepanek napušta Dortmund. Nastanjuje se u Pragu. Opet se vidjamo. Na prolasku za Holandiju svraća u Dortmund. Razumio sam svrhu

»Istra« izlazi svakog tjedna u petak. — Broj na godinu. — Cijena se računa po cjeniku. — rova ulica 48, III. kat. — Tisak: Stećajina

čekovnog računa 36.789. — Pretplata: za cijelu godinu 48. — din., za pola godine 24. — din., za inozemstvo dvostruko, za Ameriku 2 dolara. — Vlasnik i izdavač: Konzorcij »Istra«, Masarykova ul. 28a II. broj telefona 67-80. — Za uredništvo odgovara IVAN STARI, Zvonimirova ulica 48, III. kat. — Tisak: Stećajina

— Za tiskaru odgovara Rudolf Polanović, Zagreb, Illica broj 131.